

SMIJATI SE NA HRVATSKI: O NEKIM PITANJIMA POUČAVANJA HRVATSKOGA KAO INOGA

STRUČNI RAD

<https://doi.org/10.17234/9789533791821.15>

U radu se prikazuju neka pitanja i poteškoće s kojima se susrećemo u praksi prilikom poučavanja hrvatskoga kao inog jezika. Iz perspektive dugogodišnjega poučavanja stranaca i potomaka hrvatskih iseljenika hrvatskome jeziku donose se promišljanja, ali i vlastita rješenja nekih problema prilikom organiziranja nastave i pripreme te prikaz razredbenih ispita za testiranje razine poznavanja gramatike i rječnika hrvatskoga jezika.

Poučavati strance svojem jeziku istovremeno je i zabavno i zahtjevno. Ponekad se pojedini jezični elementi, bili to strancima neizgovorljivi glasovi i skupovi glasova, „neobjašnjive” gramatičke konstrukcije, riječi koje su im duhovite jer su lažni par s kakvom smiješnom ili možda pogrdnom i nepristojnom riječju u njihovu jeziku, pretvaraju u muku ili pak salve smijeha i veselja. Naime, svatko tko ima iskustva s poučavanjem jezika, bilo stranoga, bilo materinskoga kao stranoga i/ili inoga susreo se sigurno s vrlo raznolikim situacijama u svojoj praksi. Kao i s vrlo raznolikim učenicima, koji se međusobno razlikuju po svemu, od toga koji im je jezik materinski do toga koliko su motivirani, talentirani, koliko uopće vremena mogu posvetiti učenju i po mnogo čemu drugome, učitelj se susreće i s mnogim drugim pitanjima oko toga kako poučavati, koju metodu slijediti te kojim se nastavnim materijalima služiti. Sve to s jedne strane zaista može otežati pouku kao takvu, ali je može i oplemeniti predstavljajući i izazov i poticaj za učenjem učitelja, kao i za neprestanim radom na poboljšanju vlastitih metoda i materijala za nastavu.

U ovome radu obrađuju se neka praktična pitanja iz perspektive praktičara, ne nekoga tko se pitanjima poučavanja jezika bavi kao teoretičar, a s kojima sam se susrela prilikom poučavanja hrvatskoga kao inog jezika, poput toga koju metodu slijediti, kojim se udžbenikom služiti, kako organizirati samu nastavu s posebnim osvrtom na to kako izraditi odgovarajući razredbeni test kojim se procjenjuje znanje hrvatskoga jezika.

Ključne riječi: poučavanje jezika, razredbeni ispiti, metode poučavanja

HRVATSKI KAO INI¹

Danas mnoge škole stranih jezika, sveučilišta i fakulteti nude tečajeve hrvatskoga jezika za strance i azilante, te potomke iseljenih Hrvata. Popularnost i stalni porast ponude takvih tečajeva ne treba čuditi kada se uzme u obzir da je sve više stranaca, posebno stranih radnika u Hrvatskoj. Iako je na posljednjem popisu stanovništva provedenom 2021. zabilježeno kako u Hrvatskoj živi oko 29 000 stranaca, noviji izvještaji na stranicama Državnoga statističkoga zavoda pokazuju da su se u 2022. godini doselile 57 972 osobe iz inozemstva². Istovremeno mnogi izvještaji u medijima navode da stranih radnika ima mnogo više, neki tvrde čak i oko 200 000.³ Podaci o ukupnom broju stranaca prilično su raznoliki, ponajprije zbog metodoloških razloga te zahtjeva koje je potrebno ispuniti da bi se nekoga uvelo u državni popis stanovnika. No, bez obzira na to imamo li točne podatke o broju stranaca ili ne, pretraživanjem interneta možemo naći nebrojeno mnogo tečajeva hrvatskoga za strance. To ne znači da ranijih godina koje su prethodile ovome svojevrsnom *boomu* doseljavanja u Hrvatsku nije bilo škola koje su nudile tečajeve hrvatskoga za strance. Bilo ih je, no u posljednje je vrijeme sasvim očekivano mnogo više takvih mjesta za učenje hrvatskoga jer se u poučavanje doseljenika uključuju mnoge institucije te se organiziraju i besplatni tečajevi.⁴

U prosincu 2011. donesena je odluka Ministarstva znanosti i obrazovanja (tada i športa) o nastavnom planu i programu hrvatskoga jezika za tražitelje azila, azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom kojom se navedenim pojedincima omogućuje pouka hrvatskoga jezika kako bi mogli pristupiti sustavu obrazovanja za srednjoškolce ili pak za odrasle. Kako se navodi u uvodnom dijelu Odluke, znanje stranoga jezika „jedna je od ključnih kompetencija koje pojedinac treba steći kako bi poboljšao svoje mogućnosti tijekom obrazovanja porastom osobne pokretljivosti i zapošljivosti, mogućnošću ravnopravnoga i kritičkoga pribavljanja informacija”⁵. Odlukom se propisuje sadržaj koji uključuje poučavanje ne samo jezika, već i kulture i povijesti, broj sati, način procjenjivanja jezičnoga znanja i drugo.

¹ Hrvatski kao ini odnosi se na hrvatski kao strani, drugi, nasljedni, predački i srodni jezik (Jelaska i Gligorić, 2020). Kako ovdje govorimo o hrvatskome za strance, smatramo da i njega možemo promatrati kao ini.

² <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58061>.

³ <https://www.poslovni.hr/hrvatska/u-hrvatskoj-28-784-stranaca-a-200-000-stranih-radnika-4376058>.

⁴ V. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uvode-se-besplatni-tecajevi-hrvatskog-za-strane-radnike/2532405.aspx>.

⁵ Preuzeto s https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_09_100_2220.html.

Sama nastava hrvatskoga jezika kao inoga oblikuje se u skladu sa Zajedničkim europskim referentnim okvirom za jezike (ZEROJ). Ovim se okvirom opisuju različite vještine koje učenik treba usvojiti kako bi mogao uspješno komunicirati na stranom jeziku. Učenje i usvajanje jezika odvijaju se kroz pet jezičnih djelatnosti koje uključuju gramatiku i vokabular kao prvu vještinu, zatim čitanje, pisanje, slušanje i govor (Bergovec, 2007). ZEROJ definira i stupnjeve jezične kompetencije koji su podijeljeni na tri glavna: A – temeljni korisnik, B – samostalni korisnik i C – iskusni korisnik, a svaki ima po dvije razine. Kako tvrde Pasini i Čavar (2009), popularnost hrvatskoga opada prema naprednim stupnjevima jer se radi o jeziku s malim brojem govornika.

Iako ZEROJ daje okvir za oblikovanje nastave, i dalje je mnogo toga što ostaje nastavniku na slobodu. Danas poznajemo raznolike pristupe i metode poučavanja stranoga jezika. Tako se i mnogi tečajevi hrvatskoga kao inoga jezika oblikuju u skladu s raznim pristupima i metodama te u skladu s time pripremaju se udžbenici i organizira sama nastava. Naravno, metode se primarno odnose na postupke kojima se nastoji postići postavljeni cilj (Mirosavljević i Maratović Tolić, 2014). Danas se vrlo često oslanja na direktne metode kojima se nastoji učenje stranoga jezika učiniti što sličnijim načinima usvajanja materinskoga jezika ili na audio-vizualne metode u kojima se jezik predstavlja kroz dijalog imitiranjem svakodnevnih situacija, komunikacijske pristupe poučavanja koji stavljaju naglasak na komunikacijsku kompetenciju te interkulturalni pristup, čije je težište na svakodnevnom jeziku i elementima kojima se opisuje kultura neke zemlje. Kako tvrde Mirosavljević i Maratović Tolić (2014), nastavni materijal prati teorijsku strukturu, čime se i metode određuju prema tome što se očekuje od učenika te koje će oni vještine razviti učenjem. Komunikacijski se pristupi temelje na razumijevanju jezika kao komunikacije te se ističe važnost stjecanja komunikacijske kompetencije za uspješno korištenje jezika. I kao takav, komunikacijski je pristup usmjeren na upotrebu jezika u stvarnoj komunikaciji. Prema istraživanju Pyma i dr. (2013), u Hrvatskoj je komunikacijski pristup dominantan među metodama poučavanja stranih jezika.

POUČAVANJE HRVATSKOGA KAO INOGA

U skladu sa ZEROJ-em priređeni su kurikuli učenja hrvatskoga jezika za strance te je objavljeno više priručnika za učenje za pojedine razine hrvatskoga kao inoga jezika. Ti priručnici obuhvaćaju udžbenike, gramatike i vježbenice, a kako ističu Mirosavljević i Maratović Tolić (2014), internet vrvi ne samo udžbenicima, već i mnoštvom drugih materijala, kao i mogućnostima

učenja stranoga jezika koje pružaju učenicima okruženje jezika koji uče. S obzirom na to da se danas sve više ističe važnost uvažavanja individualnosti, često se nastavnici služe raznim dostupnim materijalima, a nerijetko kroje i vlastite, prilagođavajući se potrebama svojih učenika. Tako sam se i sama u svojem dugogodišnjem radu poučavanja stranaca i nasljednih govornika⁶ vrlo često našla u situaciji da trebam stvarati nove materijale, posebno uzevši u obzir to da početkom 2000-ih, kada sam počela s poučavanjem, nije bilo toliko nastavnog materijala dostupno kao što je to danas slučaj. Zbog toga sam radila na sastavljanju vlastitih materijala za poučavanje hrvatskoga jezika⁷ koji slijede metodu komunikacijskoga pristupa tako što se od samoga početka naglasak stavlja na komunikaciju, dok se gramatiku poučava kroz komunikacijske, dijaloške strukture. Svaki se udžbenik sastoji od 12 lekcija kojima se učenika uvodi u svakodnevne situacije i radnje te se polako grade gramatička, leksička i komunikacijska znanja. Kroz poučavanje jezika ujedno se nastoji učenike upoznati i s hrvatskom kulturom i običajima te pojedinim specifičnostima, posebnostima i zanimljivostima hrvatskoga jezika i kulture.

Poseban izazov vrlo često predstavljaju oni učenici koji donekle poznaju jezik. Naime, potrebno je što je moguće točnije procijeniti razinu njihova znanja ne samo kako bi ih se moglo smjestiti u odgovarajuću skupinu, već i kako bi se moglo udovoljiti potrebama svakoga od učenika ponaosob, posebno kod individualnog poučavanja. Stoga su potrebni kvalitetni razredbeni testovi za hrvatski. Kako navode Cvikić i Bošnjak (2008), razredbeni ispiti trebaju odražavati sadržaj poučavanja i s obzirom na to razlikuju dva moguća pristupa pri kojima sadržaj može biti temeljen na jezičnoj stručnosti ili ciljevima silabusa. S obzirom na sadržaj ispita i vanjske uvjete poput broja polaznika, razlikuje se više vrsta razredbenih ispita: ispiti koji upućuju na normu u kojima se rezultati postignuti na testu tumače prema zadanim normama i ispiti koji upućuju na obilježja u kojima se rezultati postignuti testom tumače prema stupnju sposobnosti ili prema sadržaju koji se poučava. Osim po vrsti, razredbeni ispiti razlikuju se po obliku, ali i po konkretnom sadržaju, tako da se mogu razlikovati gramatički, usmeni, leksički, ispiti razumijevanja čitanja i sl. Test osmišljen za potrebe škole u kojoj sam tada, početkom 2000-ih, poučavala hrvatski kao ini sastavljen je po uzoru na razredbene testove za druge jezike, ponajprije engleski i njemački u istoj školi. Razredbeni je ispit

⁶ Nasljedni su govornici u ovome radu potomci hrvatskih iseljenika rođeni u zemljama doseljavanja svojih predaka.

⁷ Radi se o neobjavljenim udžbenicima za A1 i A2 te B1 i B2. To su udžbenici u rukopisu *Hrvatski jezik 1*, *Hrvatski jezik 2*, *Hrvatski jezik 3* i *Hrvatski jezik 4*. *Hrvatski jezik 5* je u pripremi. Prva dva sastavila je uglavnom Sanja Beloglavec, prof. Ostali su rad autorice ovoga teksta.

pismeni i usmeni. Pismeni se sastoji od dvaju odvojenih testova. Jednim se pismenim ispitom provjerava znanje gramatičkih struktura hrvatskoga jezika, a drugim poznavanje leksika.

Kako bi se usredotočilo na gramatičko znanje u gramatičkom dijelu ispita izbjegavala se uporaba riječi koje se uče na višim stupnjevima. Naime, nastojalo se upotrebom riječi koje se usvajaju na početnim stupnjevima i koje su time poznate polaznicima usmjeriti pažnju na gramatičke oblike. Taj se dio ispita sastoji od 100 pitanja s višestrukim izborom odgovora, od kojih je samo jedan točan. Kako su u školi pismeno testiranje provodili administrativni tajnici, ne nastavnici, osmišljena je šablona točnih odgovora. Radi se o plastičnom predmetu veličine lista papira A4 koji ima urezane proreze (okrugle rupe) na onim mjestima na kojima se nalaze točni odgovori. Dovoljno je šablonu staviti na ispunjeni test i provjeriti odgovaraju li zacrtnjeni odgovori urezima (rupama) na šablona. Zbog toga su provjera i ocjenjivanje uz pomoć šablona bili vrlo jednostavni. Kako bi se moglo i gramatičke testove hrvatskoga jezika ocijeniti služeći se tom šablonom, priređen je test gramatike sa 100 pitanja. Test je ujedno i višerazinski, odnosno višestupanjski jer se njime procjenjivalo kojemu bi se stupnju učenik mogao pridružiti. Stoga redoslijed ispitivanih gramatičkih oblika slijedi njihov redoslijed poučavanja i usvajanja. Neki primjeri zadataka su:

Marko i Marija _____ u školi.

a) su biti	b) bili
c) bile su	d) su bili

Na stolu je osam _____.

a) knjiga	b) knjigu
c) knjige	d) knjigama

Odvojenim se pismenim testom provjerava leksička kompetencija učenika. Taj je test sastavljen od samo jednog tipa zadataka. Riječi su popisane u šest stupaca, prema šest osnovnih stupnjeva učenja. U svakome se stupcu nalazi po 30 riječi i od učenika se traži da samo naznači poznaje li napisanu riječ ili ne. Riječi nije potrebno definirati niti prevoditi na materinski jezik, već označiti s da ili ne. Riječi su odabrane ne samo prema tome na kojem se stupnju učenik s njima susreće, već i prema učestalosti naznačenoj u *Hrvatskom čestotnom rječniku* (Moguš i sur. 1999). Slijedi popis riječi za koje se očekuje da bi ih trebao znati učenik na razini A1: biti, htjeti, moći, jedan, imati, znati, još, velik, neki, godina, zemlja, dan, trebati, čovjek, morati, rad, vrijeme, dva, riječ, život, ljudi, star, govoriti, oči, žena, dobro, svijet, kuća, misliti i gdje. Sve te riječi uključene su u udžbenik za razinu A1. Testovi poznavanja

gramatike i rječnika ujedno služe nastavniku kao smjerokaz u oblikovanju nastavnog programa jer imajući na umu rezultate postignute na razredbenom testu, nastavnik može prilagoditi pouku onome što se na testu pokazalo problematičnim. Usmeni dio ispita provodi naravno nastavnik i on se sastoji od nekoliko tema o kojima se razgovara s učenikom, ovisno o tome koju je razinu poznavanja gramatike i rječnika učenik pokazao. Usmeni je ispit bio osmišljen s primarnim ciljem da se ispituju komunikacijske vještine učenika koji su na gramatičkom i leksičkom testu pokazali znanje koje odgovara višim razinama.

NA KRAJU

Poučavati svojem jeziku strance, povratnike i njihovu djecu zanimljiv je, ali ponekad i zahtjevan zadatak. Često i zabavan. Tako su česte situacije u kojima učenici reagiraju čuđenjem, pa i smijehom na pojedina jezična obilježja i pojedine riječi. Često su izvor smijeha upravo lažni parovi, odnosno riječi sličnog zvuka (oblika), a različitog značenja u hrvatskom i kojem drugom jeziku. Ponekad učenici smijehom reagiraju i na neke skupove glasova koji su im teško izgovorljivi ili pak na neka gramatička obilježja i sl., što ih navodi na to da se, kako je jednom prilikom rekao jedan polaznik tečaja, „smiju na hrvatski”. Naravno, smijati se na hrvatski učeniku može značiti smijati se na hrvatskom jeziku, ne nužno i smijati se hrvatskome. S obzirom na to da je mnogo toga jezično posebnoga u svakom jeziku, pa tako i hrvatskom, mnogo je toga i zajedničkoga u mnogim jezicima i kulturama, u što ulazi i humor, barem potreba za smijehom, kao i smijeh sam, za koji će mnogi reći kako je univerzalan i isti na svim jezicima. No, istovremeno sadržaj onoga što je smiješno, ali i način kako pokazati (osim smijehom samim) da je nešto smiješno, može se razlikovati od kulture do kulture, a jezično izraziti na vrlo raznolike načine. Na učitelju je da razumije pozadinu učenikove zabune i šale i pomogne mu postići vještine potrebne za što uspješniju komunikaciju.

Danas je dostupno mnoštvo materijala u obliku udžbenika, vježbenica i inog internetskog sadržaja koji može uvelike olakšati pripremu nastave te ju učiniti raznolikom i učeniku i učitelju te oboma zanimljivom i poticajnom. Ujedno je sve više istraživanja o hrvatskome kao inome, što također može doprinijeti kvaliteti same nastave, učitelju pomoći u razumijevanju procesa poučavanja i razumijevanja eventualnih poteškoća s kojima se prilikom poučavanja možda susreće. Ponekad poučavanje zahtijeva mnogo prilagodljivosti i snalažljivosti učitelja kako bi mogao udovoljiti potrebama učenika i pomoći im savladati raznorazne jezične zavrzlake.

LITERATURA

- Albreht, D. (2019). *Priručnici hrvatskoga kao drugoga i stranoga jezika za A1 razinu*. Diplomski rad. Filozofski fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Osijek. <https://zir.nsk.hr/islandora/object/ffos:4701> (pristupljeno 21. listopada 2023.).
- Bergovec, M. (2007). Zajednički europski referentni okvir za jezike – prednosti i ograničenja. *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2 (4), 330–335.
- Cvikić, L. i Bošnjak, M. (2008). Teorijski okvir razredbenoga ispita inojezičnoga hrvatskoga. *LAHOR: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik*, 2 (6), 183–197.
- Index Vijesti. *Uvode se besplatni tečajevi hrvatskog za strane radnike*. <https://www.index.hr/vijesti/clanak/uvode-se-besplatni-tecaveji-hrvatskog-za-strane-radnike/2532405.aspx> (pristupljeno 21. veljače 2024.).
- Jelaska, Z. i Gligorić, I. M. (ur.). (2020). *HINIZ – hrvatski inojezični: Croatian L2*. Zagreb: HFD; Klagenfurt: Institut für Slawistik, Universität Klagenfurt. <https://hfiloloskod.hr/wp-content/uploads/2013/02/HINIZ.pdf> (pristupljeno 12. listopada 2023.).
- Migracija stanovništva Republike Hrvatske u 2022. <https://podaci.dzs.hr/2023/hr/58061> (pristupljeno 26. listopada 2023.).
- Mirosavljević, E. i Maratović Tolić, A. (2014). Dostupnost izvornog materijala – poticaj za uvođenje novih metoda podučavanja i veću motiviranost nastavnika i učenika u nastavnom procesu učenja stranog jezika. *Zbornik radova Veleučilišta u Šibeniku*, 8 (1–2), 135–144.
- Moguš, M., Bratanić, M. i Tadić, M. (1999). *Hrvatski čestotni rječnik*. Zagreb: Školska knjiga.
- Odluka o Nastavnom planu i programu hrvatskoga jezika za tražitelje azila, azilante i strance pod supsidijarnom zaštitom starije od 15 godina radi pristupa srednjoškolskom obrazovnom sustavu i sustavu obrazovanja odraslih, 2011. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2012_09_100_2220.html (pristupljeno 11. listopada 2023.).
- Pasini, D. i Čavar, A. (2009). O naprednom stupnju hrvatskoga kao stranog jezika. *Hrvatski*, VII (2), 47–60.
- Poslovni dnevnik. *U Hrvatskoj 28.784 stranaca, a 200.00 stranih radnika*. <https://www.poslovni.hr/hrvatska/u-hrvatskoj-28-784-stranaca-a-200-000-stranih-radnika-4376058> (pristupljeno 11. listopada 2023.).
- Pym, A., Malmkjaer, K. i Gutierrez-Colon Plana, M. (2013). *Studies on translation and multilingualism. Translation and language learning:*

The role of translation in the teaching of languages in the European Union. Luxemburg: Publication Office of the European Union. DOI: 10.2782/13783.

LAUGHING IN/ABOUT CROATIAN: SOME QUESTIONS ABOUT TEACHING CROATIAN AS A FOREIGN LANGUAGE

Abstract

This article presents some questions and difficulties that arise in practice when teaching Croatian as a foreign language. From the perspective of many years of experience in teaching Croatian to foreigners and descendants of Croatian emigrants, considerations are made and own solutions for some problems in the organisation of lessons and, preparation, and implementation of placement tests, both for checking the level of knowledge of Croatian grammar and vocabulary are presented.

Keywords: language teaching, placement tests, teaching methods